

AGRÁRNE SLUŽBY V PROCESĚ TRANSFORMÁCIE SLOVENSKEHO
POLNOHOSPODÁRSTVA

Ivan Zoborský

Katedra ekonomiky PEF VŠP, Tr. A. Hlinku 2, 949 67 Nitra

Anotácia:

V práci sú načrtnuté zmeny v oblasti agrárnych služieb v ostatnom období a ich výsledky v rokoch 1992 - 1993 v Slovenskej republike. V príspevku sa podrobnejšie skúmajú najmä služby nákupné a zásobovacie i agrochemické činnosti, pritom sa uvádza ako v týchto subjektoch vzniknutú zložitú situáciu riešiť. Zároveň sa dôraz kladie na predpokladaný vývoj na úseku agroslužieb v Slovenskej republike a na to ako sa servisné činnosti budú prispôsobovať novým požiadavkám poľnohospodárskych podnikov.

Summary :

The paper offers a draft of the changes regarding the agrar services during the last period and their results in the period 1992 - 1993 in Slovak Republic. A special attention is paid to the trade and supply services as well as to the agro-chemical activities, including the possible solutions of the complex situation of these enterprises. At the same time, an emphasis is put on the supposed development of agro-services in Slovak Republic and on the way they will adapt to the new demands of agricultural enterprises.

Kľúčové slová:

agrárne služby, transformácia, Poľnonákup, rentabilita výroby, ekonomické ukazovatele, výživa a ochrana rastlín, výroba kámených zmesí, produktivita práce, vývojové tendencie, Slovenská republika

Key words :

agrar services, transformation, agrar trade, production effectiveness, economic indicators, fertilizing and plant protection, industrial feed-compositions production, productivity of labour, development tendencies, Slovak Republic

Agrárne služby tvoria organickú súčasť pôdohospodárskeho rezortu v Slovenskej republike. Transformácia slovenského poľnohospodárstva vyvoláva zmeny aj v tejto oblasti. Výsledky poukazujú na nevyhovujúci stav a viaceré nedostatky v zabezpečovaní biologických, technických a ostatných špecializovaných služieb. Agropodnikatelia

upozorňujú na vysoké ceny osív, sadív, plemenných zvierat, poľnohospodárskych strojov, hnojív, agrochemikálií a ďalších potrieb nevyhnutných k úspešnej prevádzke podnikov. Rovnako viacerí majú problém s odbytom výrobkov a tiež upozorňujú na nefungujúci systém poradenských služieb a vzdelávania. To sa bezprostredne dotýka aj služieb poskytovaných pre lesnícke činnosti /semenárstvo a škôlkárstvo/ a vodné hospodárstvo. Väčší rodinní farmári majú záujem vytvárať opravárenské strediská, ktoré by poskytovali aj mechanizačné služby, včítane požičiavania napríklad kombajnov, rezačiek a aplikačnej techniky na ochranu rastlín. V tejto súvislosti sa však domnievame, že by sa mali efektívne využiť existujúce kapacity a špecializovaní pracovníci v podnikoch technických služieb. Na druhej strane malí a strední podnikatelia by mali mať k dispozícii technológiu a techniku, ktorá nevyžaduje vysoké nadobúdacie náklady, špeciálnu obsluhu pri prevádzkovaní, pritom mechanizmy pracujú bez porúch a spoľahlivo pri minimálnych prevádzkových nákladoch. V zahraničí spoločnou črtou v oblasti služieb je svojpomocná výpomoc susedných fariem za účelom lepšieho využitia špeciálnej techniky pri výhodných cenách pre obidve strany kooperujúcich subjektov. Vo viacerých európskych krajinách poprednú úlohu zohrávajú podnikateľské subjekty služieb založené na družstevnom princípe. V roku 1993 sme mali na Slovensku 32 podnikov biologických služieb a 155 podnikov technických služieb. Z celkového kapitálu PPOK vlastní agroslužby 12 %, podniky potravinárskeho priemyslu 18 % a poľnohospodárske podniky okolo 60 %. Približne podobne je rozdelená aj hodnota zásob.

Tab. č. 1: Vybrané ukazovatele podnikov agroslužieb v SR

Ukazovateľ	Spolu		z toho			
	1992	1993	š.p.		o.s.	
			1992	1993	1992	1993
Počet podnikov	123	123	59	59	64	64
Počet pracovníkov	25603	22096	17562	14719	8041	7377
Priemerná mzda	3962	4832	4051	4630	3753	5237
Produktivita práce	377500	443855	399999	340585	424393	460177
Strata na pracovníka	-22219	-21903	-31243	-32836	-2512	-91
Nákladová rentabilita	-3,8	-2,9	-6,3	-5,9	-3,3	-0,01
Celková zadáženosť	34,4	35,7	31,5	32,3	41,6	40,9
Celková likvidita	3,86	3,14	3,53	2,97	4,36	3,37
Miera straty	-2,3	-2,1	-3,6	-3,4	-0,2	0,01

V tomto období v podnikoch, ktoré sú nositeľom agrárnych služieb sa dosahujú relatívne priaznivejšie výsledky v porovnaní s poľnohospodárskou prvovýrobou. Produktivita práce v podnikoch agroslužieb predstavuje okolo 450 tis. korún, nákladová rentabilita dosiahla približne mínus 3 percentá. V poľnohospodárskych podnikoch nákladová rentabilita bola v roku 1992 takmer mínus 19 %, v roku 1993 klesla síce na mínus 12,6 %, ale aj tak je to podstatne nepriaznivejší výsledok v prvovýrobe ako v službách. Osem podnikov

poľnohospodárskych služieb má úvery väčšie ako 50 % základného imania. V skupinách technických, obchodných a biologických služieb lepšie ekonomické výsledky dosahujú obchodné spoločnosti /o.s./ v porovnaní so štátnymi podnikmi /š.p./. Je to evidentné z komparácie ukazovateľov, ako je produktivita práce, celková likvidita, miera straty i ďalších, ktoré sú uvedené v tab. 1.

Aby sme dostali presnejší obraz o tom v akej zložitej situácii sa po roku 1989 agroslužby u nás nachádzajú, v rámci vedecko - výskumnej činnosti na Katedre ekonomiky VŠP v Nitre sme podrobnejšie skúmali skupinu služieb, ktoré vykonávajú podniky Poľnonákup a tiež služby agrochemické.

Podniky poľnohospodárskeho zásobovania a nákupu sa v jednotlivých etapách vývoja slovenského poľnohospodárstva veľmi významne podieľajú na realizácii agrárnej a výživovej politiky. Od svojho vzniku prešli viacerými zmenami, keď z monopolného nákupcu takmer všetkých poľnohospodárskych výrobkov sa nákup redukoval len na niekoľko skupín produktov, najmä obilniny, strukoviny a olejiny.

Z hľadiska hospodárskeho výsledku bolo v uplynulom roku 16 nákupných organizácií stratových, bankové úvery Poľnonákupov dosiahli na začiatku tohto roka viac ako 3,5 miliardy korún, pohľadávky za dodané kámen zmesi mali približne 2x vyššie /2,7 mld Sk/ ako záväzky /1,37 mld Sk/. Zisk v roku 1993 predstavoval 23 357 tis. korún. Vo východoslovenskom a stredoslovenskom regióne Poľnonákupy zaznamenali stratu /tab. 2/.

Tab. č. 2: Prehľad vybraných ukazovateľov v roku 1993 za Slovensko (v tis. Sk)

Zisk za podniky spolu	23 357
z toho	62 781
západoslovenský región	
stredoslovenský región	-17 833
východoslovenský región	-21 591
Pohľadávky spolu	2 728 458
Záväzky spolu	1 370 726

Objem vykonávaných činností sa v poslednom období citeľne znižoval, ale v podstate štruktúra činností a vykonávaných služieb sa zachovala. Poklesol nákup obilnín, olejín, strukovín a zemiakov, výrazne sa znížili dodávky priemyselných hnojív a agrochemikálií, ale čo je veľmi významné, zaznamenal sa najmä pokles výroby kámených zmesí a to je jedna z rozhodujúcich činností poľnonákupov. Vláňajší objem výroby kámených zmesí na Slovensku predstavoval 1305 tis. ton a v porovnaní s rokom 1989 poklesol zhruba o 50 %. Najmarkantnejšie sa to prejavilo v produkcii kámených zmesí pre hovädzí dobytok, ktorých sa v roku 1989 vyrobilo 707 tis. ton, kým vlani už len 192 tis. ton. Ako vzniknutú situáciu riešiť? Podľa nášho názoru Poľnonákupy majú naďalej miesto v štruktúre nášho agrokomplexu. Nie všetky subjekty v poľnohospodárstve, už či sú to obchodné organizácie, družstvá, majetky, súkromné firmy, majú k dispozícii vyhovujúce skladovacie priestory,

technológie pre úpravu zrnín, čistenie, sušenie. Bola by škoda, aby sa kapacity, ktoré majú Poľnohospodári nevyužili. Na druhej strane treba uviesť, že popredné poľnohospodárske podniky si dokážu zabezpečiť kvalitnú výživu zvierat aj vlastnými silami a zariadeniami.

Treba tiež rozvíjať ďalšie aktivity, z ktorých spomenieme aspoň niektoré. Rozširovať obchodnú činnosť vo vlastných predajniach, ďalej je to úprava a balenie napr. jedlých strukovín a iných rastlinných produktov pre obchod. Zrejme bude treba vrátiť sa k zabezpečovaniu chemických prípravkov a priemyselných hnojív, kde Poľnohospodári prenechali voľný priestor pre súkromných podnikateľov. Treba zväziť aj distribúciu osív, ktorú v predchádzajúcom období už nákupná organizácia zabezpečovala. Bude možné dovážať kámen komponenty a poskytovať obchodné služby aj ďalším firmám najmä v tých prípadoch, kde nestačia vlastnými silami. Ďalej treba vyrábať kámen zmesi vo väčšej miere aj v malom spotrebiteľskom balení. Zainteresovať poľnohospodárske podniky predovšetkým na pestovaní obilnín a olejní - a pracovníci v Poľnohospodárstve to už aj uplatňujú. Možno tiež spolupracovať s poľnohospodárskymi podnikmi pri prevádzkovaní družstevných výrobných kámen zmesí. Poskytovať poradenské služby vo výžive hospodárskych zvierat a s tým súvisí aj tvorba a dodávka kámen zmesí podľa individuálnych receptúr, poskytovať poradenskú činnosť pri výrobe kámen zmesí v poľnohospodárskych podnikoch, prípadne pri uskladnení rastlinných produktov v prvovýrobe.

Spoločné podniky s agrochemickou činnosťou zabezpečovali na Slovensku služby vo výžive a ochrane rastlín na viac ako 80 % p.p. V oblasti skladovania priemyselných hnojív vo veľkokapacitných skladoch umiestňovali 45 % z ich celkovej spotreby. Ak berieme do úvahy celkový objem priemyselných a organických hnojív, vápenatých hmôt a agrochemikálií, podiel agrochemických podnikov /ACHP/ predstavoval viac ako 60 %.

Na úseku rozhadzovania tuhých priemyselných hnojív poklesol záujem v roku 1993 v porovnaní s rokom 1988 asi o 55 %, pri pozemnej ochrane rastlín zhruba o 65 %, pri aplikácii tekutých organických hnojív približne o 85 % a pri tuhých organických hnojivách o 40 %.

Niektoré ACHP na Slovensku už zanikli, najmä tie, ktoré sa káčovite držali pôvodnej náplne a chceli zabezpečovať služby, o ktoré nebol zo strany členských organizácií záujem. Viaceré prešli však na obchodné spoločnosti, s rôznymi názvami, pritom podstatne zmenili náplň činnosti, úplne vypustili alebo len v malom rozsahu zachovali aplikáciu hnojív a agrochemikálií, začali napr. predávať náhradné diely, vykupovať železný šrot, vyrábajú dopravné a manipulačné zariadenia. Ďalšie ACHP rozšírili obchodnú a sprostredkovateľskú činnosť pri zásobovaní poľnohospodárskej prvovýroby chemickými prípravkami na ochranu rastlín, rozšírili tiež napr. medzinárodnú dopravu pre mimorezortné firmy, kancelárske priestory prenajali súkromným podnikateľom, časť strojového parku predali, ďalšiu aplikačnú techniku prenajímajú, rovnako skladové priestory.

Agrochemické služby v SR sa budú meniť v závislosti od budúcej štruktúry rastlinnej výroby. Služby na úseku chemizácie poľnohospodárstva budú vykonávať aj výrobcovia a dodávatelia hnojív a chemických ochranných prostriedkov prostredníctvom svojich obchodných stredísk tak, ako je to bežné v krajinách s rozvinutým hospodárstvom. V tejto oblasti významné miesto zaujmú tiež súkromné firmy. V podmienkach trhovej ekonomiky sa presadia komplexné agrochemické služby so zabezpečením nákupu hnojív a pesticídov od našich i zahraničných dodávateľov spolu s ich racionálnou manipuláciou, skladovaním a vlastnou aplikáciou. V oblasti aplikácie agrochemikálií bude však nutné zabezpečiť štátny dozor, aby sa dodržali normy ochrany životného prostredia a neprekročili limity škodlivých látok v potravinách. Služby vo výžive a ochrane rastlín sa budú pravdepodobne zabezpečovať v súčinnosti so službami v oblasti zúrodňovania poľnohospodárskeho pôdneho fondu. Aj poľnohospodárske družstvá budú vykonávať viaceré činnosti formou služieb pre súkromných roľníkov.

Problémy s nakupovaním, ale najmä s manipuláciou priemyselných hnojív a chemických ochranných prostriedkov vznikajú predovšetkým u súkromných agropodnikateľov, ktorí sú odkázaní na agrochemické služby špecializovaných firiem alebo poľnohospodárskych družstiev, či majetkov. Podobná situácia nastala aj pri zabezpečovaní výrobných služieb, ako sú napríklad činnosti pri ošetrovaní pozemkov a zbere úrody. Malí a strední agropodnikatelia však poukazujú na ten moment, že družstevné a štátne poľnohospodárske podniky v ostatných rokoch značne zvýšili poplatky za vykonané práce. Súkromní roľníci očakávajú pomoc formou služieb aj pri predaji a spracovaní vyrobených produktov rastlinného alebo živočíšneho pôvodu.

Podstatnejšie zlepšenie celkovej úrovne i hospodárskych ukazovateľov agrárnych služieb bude v najbližších rokoch v značnej miere závisieť od ekonomických výsledkov v poľnohospodárskych podnikoch. Služby však aj v ďalšom období budú bezprostredne spojené s pôdohospodárskym rezortom v Slovenskej republike.

Literatúra:

1. Materiály Ministerstva pôdohospodárstva SR : Ekonomické výsledky poľnohospodárskych podnikov na Slovensku v roku 1993. Beseda, 11.5.1994, príloha RN
2. Zoborský, I. a kol. : Problematika agroslužieb v odvetviach rastlinnej výroby na Slovensku. Záverečná správa tematického celku VÚ, VŠP Nitra, 1993
3. Zoborský, I. : Agroslužby v procese transformácie slovenského poľnohospodárstva. Inauguračná prednáška, VŠP Nitra, máj 1994
4. Zoborský, I. : Agroslužby majú aj dnes opodstatnenie. Roľnícke novinky č. 27 a č. 28, 1994